MAGDALENA

POPESCU „Slavici"

. Fără a face cu orice chip din amînare un principiu psihologic al •.criticii Magdalenei Popescu (deşi lucrul este perfect posibil, nu mă pot opri de la a vedea o legătură între debutul ei atît de tîrziu (căci - remarcabilul *Slavici* de azi este, la drept vorbind, întîia ei carte) şi formula însăşi a unei critici în care amînările de tot felul joacă rolul esenţial, începînd acum şapte sau opt ani prin a publica, destul de regulat, în „România literară", recenzii la cărţi actuale, Magdalena Popescu a părut apoi a se consacra studierii sporadice a clasicilor (în succinte, dar originale, prefeţe la Ion Vinea, D. Cantemir, Miron Costin etc.), anunţînd o monografie Sadoveanu şi hotărîndu-se în fine pentru aceea despre Slavici care a ieşit de curînd de sub tipar. Alţii, mai puţin dotaţi, au fost mai grăbiţi. Magdalena Popescu a preferat să lase impresia că, renunţînd la o activitate critică propriu-zisă, este numai un amator, care scrie din capriciu; cînd, în definitiv, amatorismul îi este cu desăvîrşire străin, ezitările explicîndu-se, din contra, printr-o îndelungată preparare sufletească şi tehnică pentru oficiul critic.

Rezultatul acestei amînări este un ***Slavici*** matur în toate privinţele, temeinic gîndit şi admirabil scris, aş zice chiar, cu riscul de a fi înţeles greşit, poate prea serios şi sistematic. Din cauza, cum voi arăta îndată, unui abuz de metodă. Ca şi alţii dintre colegii ei de generaţie, Magdalena Popescu se încrede prea mult încă (deşi sînt semne că interesul este în scădere) în eficacitatea abordării stricte a literaturii, avînd, cu alte cuvinte, pretenţia de ştiinţă adevărată, într-un domeniu unde e loc pentru conjecturi relative, nu şi pentru adevăruri absolute. Este o carte de analiză minuţioasă şi, pe alocuri, întortocheată, din exges de prudenţă, în care orice observaţie este verificată de două ori şi orice concluzie amînată pînă la strîngerea tuturor dovezilor. Marja de aventură sau de eroare pe care autoarea şi-o îngăduie apare îngustată la minimum. Demonstraţia înaintează încet, pas cu pas. Lungul drum al descrierii critice a operei lui Slavici e străbătut pe etape, scurte, ca o călătorie cu diligenta, cu schimbarea cailor din poştă în poştă. Nici un detaliu nu e trecut cu vederea; nici o relaţie ignorată. Imaginaţia critică e controiată la mai multe aparate deodată. Un spirit mefient conduce la nesfîrşite tatonări şi ocoluri. Ceea ce Magdalena Popescu remarcă în legătură cu cutare nuvelă a lui Slavici este adevărat, în primul rînd modul ei de a citi literatura: *„Descrierea retardatantă, diletatorie, intrarea în subiect, atingerea unor cote*

afective tot mai înainte au loc după lungi volute introductive, care înregistrează circular peisajul larg, turma, cîinele şi apoi păstorul". Cu deosebire că „didacticismul"' acesta nu răspunde atît, în cazul criticului, unui instinct artistic, cît unuia ştiinţific; şi provine dintr-o neîncredere iniţială în puterea criticii de a convinge şi altfel decît prin rigoarea metodei. Stilul însuşi este precis, fără echivocuri terminologice, deloc amfibiologic, totuşi bogat şi nuanţat; aerul lui de probă seriozitate nu-i ştirbeşte din eleganţa literară foarte sugestivă.

Studiul despre Slavici reflectă atît o obsesie a metodei, cît şi încercarea de a se elibera de ea. începe cu o mărturisire neaşteptată; „ *Orice critic literar nu e doar un specialist al lecturii. El este şi un amator al ei. Această relaţie personală şi directă între text şi lector trebuie să rămînă condiţia inevitabilă a oricărei bune lecturi, oricît de specializat, invadat şi infestat de literatură ar fi criticul. Cu alte cuvinte, el trebuie să păstreze plăcerea lecturii".* Căci, în fond, efortul autoarei constă tocmai în a proba eficacitatea unei tratări sistematice a materiei, singura capabilă - sîntem împinşi să admitem - să ofere o interpretare nu numai nouă a unei opere care a făcut obiectul atîtor exegeze, dar şi plauzibilă, fundamentală. Aşadar, ea este interesată în a alege mereu metoda cea mai nimerită, nicidecum în a se încredinţa, pur şi simplu, unei intuiţii de moment. Totuşi mici gesturi de independenţă faţă de canonul genului şi o vie inteligenţă artistică ne pun în gardă contra absolutizării acestei constatări. O oarecare nostalgie a lecturii ingenui se simte printre rînduri, chiar dacă ea poate fi interpretată şi retoric, ca o tactică sau ca un artificiu paradoxal menit să întreţină iluzia spontaneităţii: *,,Să facem pentru o clipă abstracţie că mai toţi cunoaştem nuvela de la vîrsta şcolarităţii şi să efectuăm o lectură ingenuă, asemănătoare aceleia de care au beneficiat primii ei cititori".* Referinţele la critica anterioară lipsesc aproape cu desăvîrşire, şi nu din orgoliu, ci tot din nevoia, probabil, de a sugera un contract nepericlitat de tradiţie cu textul. Multe opere ale scriitorului nu sînt măcar menţionate (romanele ultimei perioade, piesele de teatru), dintr-un fel de netă decizie de a alege exact acele lucruri care spun ceva criticului, puţin dispus a stărui asupra rebuturilor. Sau, în orice caz, el caută relevanţa pînă şi în nereuşita artistică, alcătuind în final un convingător studiu de patologie literară *(Scheme şi precepte)* fixează „figura" definitivă a convenţionalismului în care proza lui Slavici a alunecat, fără scăpare, după *Mărci.* Monografia e voit incompletă, ca un eseu, salvată de anchiloză prin structura ei insolită. Ca să nu mai zic că heteronomia metodică e anunţată din capul locului, ca şi cum criticul ar voi să se pună la adăpost de obiecţii.

însă heteronomia metodei în critică este deja semnul libertăţii. Slavici exprimă o fermecătoare contrazicere; între voinţa de ordine a comentariului, ce îmbracă forme ştiinţifice, şi spaţiul de orice metodă, ca reflex pe jumătate inconştient al unei dorinţe reprimate spre libera invenţie. Educaţia şi informaţia Magdalenei Popescu sînt netăgăduit pozitive, în spiritul criticii mai noi; dar ele nu reuşesc să anihileze pe de-a-ntregul o natură artistică, destul de vie, călăuzită de impresie, de

fgust şi de un simţ al concretului ce răzbate prin orice schemă preconceptă.

Ştiu eu, apoi, cît de obiectiv întemeiată este alegerea uneia sau alteia din metode? Şi fiindcă spaţiul articolului tot nu-mi permite să intru în detaliile studiului - care este plin de personalitate şi hotărîtor în ce priveşte pe Slavici - voi stărui asupra chestiunilor procedurale. Nu cumva strategia critică a autoarei ţine şi de plăcerea superior intelectuală a jocului, a alertării perspectivelor şi a varierii mijloacelor? Iată, de exemplu, cazul ideilor lui Slavici din prima epocă de creaţie, analizate strict structuralist, pe urmele lui Greimas, Barthes şi Todorov. Nu s-ar fi pretat ele cu adevărat şi la o altă abordare? Foarte discutabil. Fapt este că, în deplină, cunoştinţă de tehnica structuralistă, Magdalena Popescu scrie, plecînd de la ele, un mic tratat de naratologie. Demersul deductiv maschează, însă, mi se pare, unnl inductiv. Lenta desfacere a mecanismului, schemele funcţionale şi clasificaţiile .tipologice mă lasă indiferent, căci continui să le consider rebarbative ca aspect şi în fond exterioare fiinţei operei, dar intuirea pătrunzătoare a unui mod de creaţie este reală. Şi, spre a urma exemplificarea, *Moara cu noroc, Pădureanca* ori *Mara* excludeau o metodă similară? Valoarea lor estetică superioară le făcea, automat, mai puţin apte pentru o cercetare structuralistă? S-ar părea, după o distincţie devenită clasică, a lui Gerard Genette, că domeniul structuralismului îl alcătuiesc operele capabile a forma serii, indiferent de valoarea lor pentru noi. Dar distincţia nu e absolută şi *Mara,* bunăoară, ca unul din întîile romane româneşti, ori *Moara cu noroc,* utilizînd tehnica realismului psihologic înainte chiar de teoretizarea ei, ar fi sugerat destule idei unui structuralist, însă, în cazul lor, Magdalena Popescu schimbă modelul, apelînd la o critică în linii mari antropologică (în care definirea omului slavician şi a relaţiilor lui cu

{ceilalţi devine esenţială: *„ loc geometric al părerii proprii despre sine fi al părerii celorlalţi despre el",* sau *„ ringul de înfruntare între voinţa de a fi şi voinţa morală),* inspirată şi de M. Bahtin din cartea despre Dostoievski. Personajul se află în centrul atenţiei, consideraţiile au un caracter psihologic, moral şi filosofic, în sfîrşit, Magdalena Popescu

adaugă şi un studiu de tip sartrian al omului Slavici, convinsă fiind că el nu explică decît cu totul ipotetic opera, dar schiţîndu-l pentru ineditul asupra personalităţii, pe care îl aduce în raport cu biografiile tradiţionale.

N-am de gînd să contest utilitatea studiului metodic, structuralist ori antropologic, în critica literară; ci doar să indic relativitatea lui. Nu sînt măcar sigur că această utilitate provine din adecvare, căci ar însemna să cred în universalitatea unor procedee, o dată stabilită potrivirea lor la anumite opere; cred, tocmai dimpotrivă, că adevărata critică începe de la descoperirea metodei proprii, nimic nefiindu-i ştiut dinainte. Nu metoda face critica, ci critica face metoda. Dacă *Slavici* al Magdalenei Popescu este o carte foarte bună, de care cercetătorii operei ardeleanului vor trebui să ţină cont de aici înainte, ea este -oarecum împotriva voinţei autoarei - prin noutatea radicală a viziunii critice. Iar o viziune e şi mai mult şi mai puţin decît o tehnică; şi spre deosebire de aceasta din urmă, care se învaţă şi se aplică, ţine de o înzestrare naturală, de o conformaţie specială a spiritului omenesc; este „vocea" sau .,urechea" criticului, înnăscută şi {repetabilă.

Magdalena Popescu e, desigur, un cititor specializat, ca acela la care se referă ea însăşi, şi merită toată stima noastră pentru hotărîrea cil care refuză improvizaţia ori facilitatea gustului. Dar este şi un critic, unul din cei mai talentaţi ai generaţiei ei, cu fineţe a intuiţiei şi serioase lecturi, din spiţa pe care M. Ralea o numea a „realiştilor' (opunînd-o ,,iluzioniştilor"), adică a acelora care nu consideră o înjosire analiza răbdătoare şi laborioasă.

(România literară, nr. 45, 1977)